

Atf İçin: Canan, S. (2023). İşletmelerde Hayvan Refahının Ekonomik Yönlerinin Değerlendirilmesi. *İğdır Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 13(4), 3021-3029.

To Cite: Canan, S. (2023). Assessment of Economic Aspects of Animal Welfare in Farm. *Journal of the Institute of Science and Technology*, 13(4), 3021-3029.

İşletmelerde Hayvan Refahının Ekonomik Yönlerinin Değerlendirilmesi

Selime CANAN^{1*}

Öne Çıkanlar:

- Hayvan refahını sağlama amacı ile ekonomik esaslara dayalı çalışma amaçları bazen çelişkilere yol açabilir.
- Hayvan refahı ile ekonomik hedefler arasında doğru dengeyi kurmak, sürdürülebilir tarımsal faaliyetler için esastır.
- İşletmeler hayvan refahı ile sağlıklı gıda talebini karşılamanın finansal faydalarından yararlanabilir

Anahtar Kelimeler:

- Hayvan refahı
- Tarım
- İşletme ekonomisi

Highlights:

- The aim of ensuring animal welfare and working objectives based on economic principles can sometimes lead to contradictions.
- Striking the right balance between animal welfare and economic objectives is essential for sustainable agricultural.
- Farms can benefit from the financial benefits of meeting demand for healthy food with animal welfare

Keywords:

- Animal welfare
- Agriculture
- Farm economics

ÖZET:

Bu çalışmada, işletmelerde hayvan refahını dikkate alan uygulamaların ekonomik sonuçlarını değerlendirmek amaçlanmıştır. Çalışmanın verileri daha önce yapılmış bilimsel çalışmalardan, ulusal ve uluslararası kuruluşların raporlarından elde edilmiştir. Çalışmada hayvan refahı kavramına kısaca değinildikten sonra hayvan refahını dikkate alan çiftlik uygulamaları hakkında bilgi verilmiş ve bu uygulamaların işletmedeki ekonomik sonuçları üzerine tartışılmıştır. Hayvan refahını dikkate alan uygulamalar ilk yatırımlar, işletme maliyetleri, etkinlik ve verimlilik, pazar talebi, yasal uyumluluk, risk yönetimi ve uzun vadeli sürdürülebilirlik dâhil olmak üzere birçok açıdan işletmelerin ekonomisi etkilemektedir. İşletmeler gelişmiş hayvan refahına yatırım yaparak potansiyel olarak verimliliğini artırabilir, hastalıkla ilgili maliyetleri azaltabilir, ürün kalitesini iyileştirebilir, etik açıdan bilinçli tüketicileri çekebilir, yasal ve düzenleyici standartlara uyum sağlayabilir. Bunlar da işletmelerin karlılığını arttırmasına, pazarlamada rekabet gücüne ve uzun vadede sürdürülebilir olmasına neden olur.

İşletmelerde hayvan refahını dikkate alan uygulamalarının ekonomik açıdan değerlendirilmesi, çiftçilerin hayvan refahı uygulamalarına ilişkin bilinçli kararlar alırken işletme yönetimlerinin finansal uygulanabilirliğini sağlamaları için çok önemlidir. İşletmelerde hayvan refahının ekonomik yönlerini anlamak, çiftçilerin hayvan refahı ile finansal hususlar arasında bir denge kurmasına yardımcı olabilir ve sonuçta hem hayvanlara etik muameleyi hem de iş başarısını arttırmayı teşvik eder.

Assessment of Economic Aspects of Animal Welfare in Farm

ABSTRACT:

The economic considerations associated with implementing animal welfare measures on farm was aimed in this study. The data of the study were obtained from previous scientific studies and reports of national and international organizations. In the study, after briefly mentioning the concept of animal welfare, information about farm practices that take into account animal welfare was given and the economic consequences of these practices on the farm were discussed. Several key factors influence the economic impact of animal welfare, including initial investments, operating costs, productivity and efficiency, market demand, legal compliance, risk management, and long-term sustainability. By investing in improved animal welfare, farms can potentially enhance production efficiency, reduce disease-related costs, improve product quality, attract ethically conscious consumers, and comply with legal and regulatory standards. These benefits can lead to increased profitability, market competitiveness, and long-term sustainability.

The assessment of these aspects is crucial for farmers to make informed decisions regarding animal welfare practices while ensuring the financial viability of their operations. However, it is important to evaluate the specific context, species, and farming system when assessing the economic implications of animal welfare practices. Understanding the economic aspects of animal welfare in farm settings can help farmers strike a balance between animal well-being and financial considerations, ultimately promoting both the ethical treatment of animals and business success.

¹ Selime CANAN ([Orcid ID: 0000-0002-8041-3272](https://orcid.org/0000-0002-8041-3272)), Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, Samsun, Türkiye

*Sorumlu Yazar/Corresponding Author: Selime CANAN, e-mail: selime.canan@omu.edu.tr

Makale 6-9 Eylül 2023 tarihlerinde Çanakkale’de düzenlenen “15. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi’nde” sözlü olarak sunulmuştur.

GİRİŞ

Tarım işletmeleri faaliyet gösterdikleri topluluklarda önemli bir rol oynamaktadır. İşletmeler gıda, lif veya diğer tarımsal amaçlar için yetiştirilen hayvanların refahını ve insanca muamele edilmesini sağlamak için etik bir sorumluluğa sahiptir. Ayrıca, resmi kurum/kuruluşlar veya sertifikasyon programları tarafından uygulanan hayvan refahı düzenlemelerine ve standartlarına uyması gerekmektedir. Hayvan refahı standartlarını karşılayamayan işletmeler, yasal ve düzenleyici sonuçlarla karşılaşabilir. Dahası işletmeler, belirli pazarları işletmek veya bunlara erişmek için gereken sertifikaları veya lisansları kaybetme riskiyle karşı karşıya kalabilir ve bu da finansal veya operasyonel kesintilere yol açabilir.

İşletmelerin hayvan refahına bağlılık göstermesi yalnızca toplumsal beklentileri karşılamakla kalmaz, aynı zamanda halkın, tüketicilerin ve diğer paydaşların gözünde olumlu bir imajın korunmasına da yardımcı olur. Hayvan refahı uygulamaları yetersiz olan işletmeler, hayvan refahı kuruluşları, medya ve ilgili vatandaşlar tarafından kamu incelemesine tabi tutulabilir. Teşhirler, sosyal medya kampanyaları veya protestolar olumsuz tanıtıma, itibar zedelenmesine ve işletmenin ürünlerine yönelik olası bojkotlara yol açabilir. Son zamanlarda tüketiciler de çiftlik hayvanlarının refahı konusunda giderek daha fazla endişe duymakta ve hayvan refahına öncelik veren işletmelerden gelen ürünleri seçme eğilimindedir.

Hayvan refahı, etik sorumluluklarla uyumlu olduğu, tüketici taleplerini karşıladığı ve mevzuata uygunluğu sağladığı için çiftlikler için önemlidir. Ancak işletmeler her ne kadar sorumluluğunu aldığı çiftlik hayvanlarının refahını önemseseye de ekonomik prensip üzerine çalışmaktadır. Hayvan refahını amaç edinen işletmeler ekonomik esaslara dayalı çalışma prensipleri ile bazen çelişebilir bazen de aynı amaca hizmet edebilirler. Bu nedenle bu araştırmanın amacı hayvan refahı standartlarını karşılamak için çabalayan işletmeleri ne gibi ekonomik sonuçların beklediğini ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda çalışmanın diğer bölümlerinde hayvan refahı kavramına kısaca değinildikten sonra hayvan refahını dikkate alan çiftlik uygulamaları hakkında bilgi verilecek ve bu uygulamaların işletmedeki ekonomik sonuçları üzerine tartışılacaktır.

Hayvan Refahına Kısa Bir Giriş

Hayvan refahı, hayvanların insan bakımı altında deneyimlediği refah ve yaşam kalitesini ifade etmekte ve hayvanlara fiziksel ve psikolojik ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak saygı, merhamet ve anlayışla davranmanın etik ve ahlaki sorumluluğunu vurgulamaktadır (Duncan, 2002). Hayvan refahı kavramı, bir hayvanın esaret altında veya insan etkisi altında yaşarken genel sağlık durumuna ve halinden memnun olmasına katkıda bulunan çok çeşitli faktörleri kapsamaktadır. Hayvan refahı fiziksel sağlık ve rahatlık, acı ve ızdıraptan uzak olma, doğal davranışları ifade edebilme, korku ve stresten uzak olma, sosyal refah, hareket özgürlüğü, taşıma ve yönetim uygulamaları ve etik hususlar gibi temel bileşenlerden oluşmaktadır (Grandin, 2000; Bartussek, 2001; Seo et al., 2007; OIE, 2008; WQ, 2009; EFSA 2012; EFSA 2012b). Hayvanların yeterli beslenmeye, temiz suya, uygun barınağa ve aşırı hava koşullarından korunmaya erişiminin sağlanması fiziksel sağlık ve rahatlık bileşeni olarak ifade edilebilir. Uygun veteriner bakımı sağlamak ve hastalıklara maruz kalmayı en aza indirmek, fiziksel refahı geliştirmenin temel yönleridir. Gereksiz acı, sıkıntı ve ızdırabın önlenmesi, hayvan refahının sürdürülmesi için çok önemlidir. Bunun yolu, hayvanlara fiziksel zarar veya psikolojik sıkıntı veren uygulamalardan kaçınmayı içerir. Hayvanların doğuştan gelen davranışlarını ifade etmelerine izin vermek, onların zihinsel ve duygusal esenlikleri için çok önemlidir. Doğal ortamlarını taklit eden zenginleştirme faaliyetleri ve uygun yaşam ortamları, zihinsel uyarımı desteklemekte ve stresi azaltmaktadır. Hayvanlara korku, endişe ve stresi en aza indiren bir ortam sağlamak, hayvanların

refahı için şarttır. Korkutucu veya caydırıcı uyarılara maruz kalmalarını azaltmak duygusal refahlarını sağlamak açısından çok önemlidir. Çoğu hayvan gibi özellikle evcilleştirilmiş çiftlik hayvanları sosyal varlıklardır ve türdeşleriyle veya uygun arkadaşlıklarla etkileşimler onların refahı için hayati öneme sahiptir. Tecrit veya sosyal yoksunluk, psikolojik sağlıkları için zararlı olabilmektedir. Hayvanlara hareket etmeleri ve egzersiz yapmaları için yeterli alan sağlamak, onların fiziksel sağlıkları ve zihinsel uyarıları için önemlidir. Normal hareketi kısıtlayan kapatma, fiziksel sağlık sorunlarına ve davranış sorunlarına yol açabilmektedir. Hayvanların stresi en aza indirecek ve gereksiz acı çekmeyi önleyecek şekilde taşınması ve yönetilmesini sağlamak, hayvan refahını geliştirmenin ayrılmaz bir parçasıdır. Hayvan refahı, hayvanların duyguları, acıyı ve ızdırabı deneyimleyebilen duyarlı varlıklar olduğunun kabul edilmesini içermektedir. Hayvanlara saygılı davranmak ve gereksiz yere zarar vermekten kaçınmak etik hususlarla uyumludur. Hayvan refahının kapsamına bakıldığında teknik, ekonomik ve etik yönleri ile öne çıkan önemli bir kavram olduğu aşikardır. Teknik açıdan ele alındığında; hayvan refahı gerekli koşulların sağlanması konusunu kapsamaktadır. Etik açıdan ele alındığında; hayvanların fiziksel, ruhsal ve sosyal açıdan karşılanması gereken ihtiyaçları olan canlılar olduğu konusunu kapsamaktadır. Ekonomik açıdan ele alındığında ise; hayvan refahı dikkate alındığında işletmenin mevcut sistemlerinin değişim maliyetleri, işletme kuruluş maliyetleri, ürün maliyetleri, verimlilik, üretici gelirleri ve tüketici beklentileri ve harcamaları gibi pek çok konuyu içine almaktadır (Savaş vd., 2009). Dolayısıyla hayvan refahı gıda yoluyla insan refahını etkilemektedir. Hayvan refahı standartlarının iyileştirilmesi, insan sağlığını olumlu anlamda etkileyecek ve refahını artıracaktır.

Hayvan Refahının Tarihi Gelişimi

Eski Yunanistan ve eski Hindistan gibi bazı eski uygarlıkların kanunlarında ve dini öğretilerinde hayvan refahı ile ilgili endişelerin ilk yansımaları görülmektedir. Bu toplumlar, hayvanların değerini kabul etmiş ve onlara karşı şefkatli muameleyi savunmuştur. Hayvan refahı girişimlerinin tarihi gelişimi eski uygarlıklara kadar uzanmakla birlikte modern hayvan refahı hareketi 19. ve 20. yüzyıllarda şekillenmeye başlamıştır. Bu hareket, çeşitli sosyal, etik ve bilimsel etkiler yoluyla gelişmiş ve hayvanların şefkat ve insancıl muameleyi hak eden duyarlı varlıklar olarak tanınmasına yol açmıştır. İngiltere'de Hayvanlara Zulmü Önleme Kraliyet Derneğinin (RSPCA) kurulması, organize hayvan refahı çabalarının başlangıcı olmuştur. Dernek, atlara ve diğer çalışan hayvanlara yönelik zulmü önlemeyi amaçlayarak dünyanın ilk hayvan refahı yasası olan Sığırlara Muamele Yasasının 1822'de çıkarılmasına yol açmıştır. Amerika Birleşik Devletlerinde araştırma hayvanlarına yapılan muamele konusunda kamuoyunun endişelerini gidermek için ABD Kongresi, 1966'da Hayvan Refahı Yasasını kabul etmiştir. Bu yasa, araştırma, sergileme ve nakliye sırasında hayvanlara yönelik muameleyi düzenlemekte ve Hayvan Refahı Bilgi Merkezini kurulmasına vesile olmuştur. 20. yüzyıl boyunca, hayvan deneylerine ilişkin artan farkındalık, laboratuvar hayvanlarının refahını iyileştirmek için yönetmeliklerin ve yönergelerin oluşturulmasına yol açmıştır. Çeşitli ülkeler, acıyı azaltmak ve sorumlu bilimsel uygulamaları teşvik etmek amacıyla araştırmalarda kullanılan hayvanları korumak için yasalar geliştirmiştir. 20. yüzyılın ikinci yarısında, çiftlik hayvanlarına yönelik muameleyle ilgili endişeler hız kazanmıştır. Bilimsel araştırmalar ve halkı bilinçlendirme kampanyaları, yoğun tarım uygulamalarının hayvan refahı üzerindeki etkisine yoğunlaşmıştır. Çiftlik hayvanı refahı girişimleri, barınma koşullarının, yönetim uygulamalarının ve hayvanların taşınmasına odaklanmıştır. Dünya Hayvan Sağlığı Örgütü (OIE) ve Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) gibi uluslararası kuruluşlar, hayvan refahı için uluslararası standartların belirlenmesine dahil olmuştur. OIE, çeşitli hayvan türlerinin refahı için kılavuzlar geliştirmiş ve hayvan refahını veterinerlik bakımının ayrılmaz

bir parçası olarak desteklemiştir. Günümüzde hayvan refahı, çiftçilik, araştırma, eğlence ve evcil hayvan bakımı dahil olmak üzere çeşitli sektörlerde hayvanların yaşamlarını iyileştirmeye yönelik devam eden çabalarla birlikte önemli bir küresel endişe olmaya devam etmektedir.

Avrupa Birliği'nde Hayvan Refahı

Avrupa Birliğinde (AB) çiftçilik, araştırma, ulaşım ve diğer sektörlerde hayvan refahını ele alan çeşitli direktifler ve yönetmelikler uygulamıştır. Ayrıca hayvan refahını teşvik etmek ve çeşitli bağlamlarda hayvanlara yönelik muamele için standartlar belirlemek için uluslararası çabalara aktif olarak katılmıştır. AB'de özellikle çiftlik hayvanlarının korunması ile ilgili çok sayıda yasal düzenlemeler bulunmaktadır. İlk yasal dayanak 1987 yılında Avrupa Tek Senedi ile hayvanları duyarlı varlıklar olarak tanıyan ve tarım bağlamında refah gereksinimlerine tam olarak dikkat edilmesi gerektiğini kabul eden hayvan refahı ilkesini AB politikasına dâhil etmiştir. 1992'de kabul edilen Maastricht Antlaşması, hayvan refahını resmi olarak AB ve üye devletler arasında paylaşılan bir yetki alanı olarak kabul etmiş ve AB'ye hayvan refahı konularında yasama yapması için yasal bir dayanak oluşturmuştur. 1977'de onaylanan Amsterdam Antlaşması, AB'nin ve üye devletlerin duyarlı varlıklar olarak hayvanların refah gereksinimlerine tam olarak saygı göstereceklerini belirterek AB'nin hayvan refahına olan bağlılığını güçlendirmiştir. Çiftçilik Amaçlı Beslenen Hayvanların Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi (1998), AB'den ayrı ancak AB politikası üzerinde önemli etkiye sahip bir kuruluş olan Avrupa Konseyi'nin himayesinde kabul edilmiştir. Sözleşme, çiftçilik amacıyla tutulan hayvanların korunması için asgari standartları belirlemiştir. AB, kilit eylem alanlarını belirleyen ve AB'de hayvan refahı standartlarını iyileştirmek için bir plan ortaya koyan ilk hayvan refahı stratejisini AB Hayvan Refahı Stratejisi (1999-2004) ile kabul etmiştir. Dayanağı bu strateji olan ancak güncellenmiş AB Hayvanların Korunması ve Refahı Stratejisi (2006-2010), farklı sektörlerdeki hayvan refahı konularını ele almayı ve üye devletlerde hayvan refahı mevzuatının uygulanması için yönergeler oluşturmayı amaçlamıştır. 2009'da yürürlüğe giren Lizbon Antlaşması, hayvan refahını kendi başına tam bir politika alanı olarak açıkça tanımış ve AB'nin hayvan refahı konusundaki eyleminin yasal temelini daha da güçlendirmiştir. Yeniden geliştirilen AB Hayvanların Korunması ve Refahı Stratejisi (2012-2015) hayvan refahı mevzuatının uygulanmasının iyileştirilmesi, tüketici bilgilerinin geliştirilmesi ve uluslararası iş birliğinin geliştirilmesi gibi alanlara odaklanarak AB'de hayvan refahını teşvik etmek için bir çerçeve oluşturmuştur. 2016-2020 stratejisinde ise, hayvan refahı göstergelerinin geliştirilmesi, hayvan testlerine alternatiflerin kullanımının teşvik edilmesi ve taşıma sırasında hayvanların refahını ele almıştır. AB'de bir politika alanı olarak hayvan refahı, tarihi boyunca giderek daha fazla kabul görmüştür.

Türkiye'de Hayvan Refahı

Türkiye yasal çerçevede, hayvan refahı kavramını erken kabul eden ülkelerdendir. 1926 yılında çıkarılan Türk Medeni Kanunu, hayvanları korunmayı ve bakıma muhtaç canlılar olarak kabul etmiştir. Ancak, hayvan refahı önlemlerinin uygulanması ve yaptırımı sınırlı kalmıştır. 1970'ler ve 1980'lerde Türkiye'de başta sokak hayvanları olmak üzere hayvanların refahının iyileştirilmesini savunan hayvan koruma dernekleri oluşmaya başlamıştır. Bu kuruluşlar, hayvan refahı konularında halkın bilinçlendirilmesinde önemli bir rol oynamıştır. 1994 yılında Türkiye, hayvanları zulüm, istismar ve ihmalden korumayı amaçlayan Hayvanları Koruma Kanunu'nu (Kanun No. 5199) çıkarmıştır. Yasa, hayvanlara karşı işlenen suçlar için cezalar belirlemiş ve ülkedeki hayvan refahı konularını ele almak için yasal dayanak oluşturmuştur. 2000'li yılların başında Türkiye sahipsiz hayvan popülasyonlarıyla ilgili önemli sorunlarla karşı karşıya kaldığından belediyeler, kısırlaştırma ve aşılama programları da dahil olmak üzere, sahipsiz hayvanların yönetimi ve bakımı için çeşitli önlemler uygulamıştır.

2010'larda Türkiye'de hayvan refahı konularında artan bir farkındalık yaşanmıştır. Kamu ve sivil toplum kuruluşları, daha güçlü hayvan refahı mevzuatı ve uygulaması için taleplerini daha sesli dile getirir hale getirmiştir. 2010 yılında yürürlüğe giren 5996 sayılı Veteriner Hizmetleri Bitki Sağlığı Gıda ve Yem Kanunu halk sağlığı, bitki ve hayvan sağlığı ile hayvan ıslahı ve hayvan refahını, tüketici menfaatleri ile çevrenin korunması da dikkate alınarak korumak ve sağlamak amaçlarıyla hayvan refahı konusunu da kapsamaktadır. 2014 yılında, Hayvanları Koruma Kanununda (5199 sayılı Kanun) yapılan bir değişiklik, hayvanlara eziyet suçları için daha sert cezalar getirmiş ve hayvanların yasal olarak korunmasını iyileştirmeye çalışmıştır. Bu yasal gelişmelere rağmen, Türkiye hala hayvan refahı yasalarını uygulama ve hayvanları etkili bir şekilde koruma konusunda zorluklarla karşılaşmaktadır. Başboş hayvan yönetimi, farklı belediyeler tarafından alınan farklı yaklaşımlarla tartışmalı bir konu olmaya devam etmektedir. Türkiye'de çiftlik hayvanı refahı ile ilgili uygulamalar özellikle AB ile uyum sürecinin başlamasıyla dikkatleri iyice üzerine çekmiştir (Ünal, 2011). 24.12.2011 Tarihli 28152 Sayılı Hayvanların Nakilleri Sırasında Refahı ve Korunması Yönetmeliği, 22.11.2014 Tarihli 29183 Sayılı Çiftlik Hayvanlarının Refahına İlişkin Genel Hükümler Hakkında Yönetmelik ve 22.11.2014 Tarihli 29183 Sayılı Buzagauların Korunması ile İlgili Asgari Standartlara İlişkin Yönetmelik'in kabul edilmesi çiftlik hayvanı refahı konusunda yapılan önemli girişimler olmuştur. Tarım ve Orman Bakanlığı 2018-2022 Stratejik Planı'nda güvenilir gıda arzını temel alan hayvan sağlığı uygulamaları aracılığıyla; hastalık ve zararlılardan dolayı oluşacak ekonomik kayıpları azaltarak hedeflenen üretim seviyelerine ulaşmak, hayvan refahını korumak, üreticilerin gelirlerini arttırarak iç ve dış ticareti kolaylaştırmak, gibi hedefler hayvan refahı konusunda atılmış adımlar arasında yer almıştır (Tarım ve Orman Bakanlığı,2017). Türkiye hayvan refahı uygulamalarını geliştirmek için çaba sarf etmekle birlikte hayvan refahına yaklaşımı, devam eden tartışmaların ve gelişen mevzuatın da konusudur.

Ekonomik Bir Kavram Olarak Hayvan Refahı

Hayvancılık ekonomisinde hayvan refahı, arazi, işgücü, sermaye gibi kaynakların kullanılması ile hayvansal ürün üretiminin etik koşullar altında yapılma sürecidir. Ancak hayvan refahının ekonomik bir süreçte nasıl değerlendirildiği ya da değerlendirilmesi gerektiği konusu kavramsal olarak irdelenmeden hayvan refahının pratikte beklenen ekonomik sonuçlarını anlamlandırmak yetersiz kalacaktır. McInerney, 2004 yılında yaptığı çalışmada hayvan refahı, ekonomisi ve politikasını teorik çerçevede incelemiş ve hayvan refahının ekonomide nasıl değerlendirildiği konusunda öngörüler sunmuştur. Bu çalışmaya göre hayvan refahı, hayvansal üretim sayesinde elde edilen hayvansal ürünlerin kullanım değeri ve algılanan kullanım dışı değerinin ifade etmektedir. Ekonomide bir malın kullanım değeri piyasa fiyatı ile belirlenmektedir. Ancak etik, kültürel, kişisel hassasiyet, tercih, rahatsızlık veya endişe duygusu gibi algılanan fayda olarak ifade edilen kullanım dışı değeri ölçülebilir bir değeri yoktur. Örneğin, yaşlı ve sakat bakımı, sosyal yardım hizmetleri, işsizlik ödemeleri gibi maliyetler, kullanım değerinden bağımsız yalnızca toplumsal normlardaki değer unsurlardır. İnsanlar bazı amaçlara finansal olarak gönüllü katkıda bulunur; nesli tükenen hayvanları kurtarmak gibi. Bu insanlar için var olduğunu bilmekten kaynaklı sağlanan faydayı ve bunun için yapılan maliyetler varoluş değerini ifade etmektedir. Yani toplumlarda doğrudan kullanılmayan şeylerinde değeri vardır. Öyleyse doğrudan kullanım ya da kullanım dışı fayda yoluyla ortaya çıkan değerler arasında kaynakların nasıl dağıtılacağı noktasında ekonomi bilimi devreye girmektedir.

Bireylerin, grupların ve hükümetin uygun refah standartlarına ilişkin görüşleri olsa da, bunun pratikte nasıl olduğunu belirleyenler hayvancılık işletmeleridir. Çünkü bir hayvancılık işletmesini, yetiştiriciliğini yaptığı hayvan türü için refah-verimlilik marjinal ikame oranıyla karşı karşıyadır ve hayvan refahı standardı ve üretim düzeyine karar vermek zorundadır. Yine McInerney'e göre

İşletmelerde algılanan hayvan refahı değeri ile verimlilik arasında ters bir ilişki vardır. Ancak burada işletmelerin maksimum gelir seviyesinde verimliliklerini artırırken makul oranlarda hayvan refahında azaltma yapacakları beklenmektedir. Çünkü hem toplumun hem de işletmelerin hayvan refahı değeri yalnızca kullanım değerine göre değil, algılanan kullanım dışı faydaya göre de belirlendiği kabul edilmektedir.

İşletmelerde Hayvan Refahı Uygulamaları ve Ekonomik Sonuçları

İşletmelerde hayvan refahının uygulamalarının ekonomik yönleri birkaç faktör üzerinden değerlendirilebilir. Bu faktörler; ilk yatırım maliyeti, işletme maliyeti, kalite, verimlilik ve etkinlik, tüketici talebi, yasal/mevzuata uygunluk ve sürdürülebilirlik olarak sıralanabilir (Çizelge 1).

Hayvan refahı önlemlerinin uygulanması, altyapı, ekipman ve tesislerde bir ilk yatırım gerektirmektedir. Örneğin, daha geniş yaşam alanları, iyileştirilmiş havalandırma sistemleri sağlamak veya hayvanlar için zenginleştirme öğeleri kurmak maliyetli olabilmektedir. Bu yatırımların mali sonuçlarını değerlendirmek ve bunları, geliştirilmiş üretim, ürün kalitesi ve pazar rekabet gücü açısından sağlayabilecekleri potansiyel faydalar ve getirilerle karşılaştırmak önemlidir. Ayrıca iyileştirilmiş refah uygulamalarını sürdürmek ve yönetmek için altyapı yükseltmeleri, ek işçilik, personel eğitimi beslenme, veterinerlik ve bakım giderleri gibi işletme maliyetlerinin artmasına neden olmaktadır.

Hayvan refahı önlemlerinin tarımsal üretimin verimliliği ve işletmenin etkinliği üzerinde etkileri vardır. Bazı refah iyileştirmeleri daha iyi hayvan sağlığına, stresin azalmasına ve üretimin artmasına yol açmaktadır (Enting et al. 1997; Kossabati and Esslemont, 1997; Bennett et al. 1999; McInerney, 2004). Sağlıklı ve mutlu hayvanların genetik kapasitelerine ulaşma olasılıkları daha yüksektir, bu da daha iyi büyüme oranları, daha yüksek üreme performansı ve gelişmiş yem dönüşüm oranları ile sonuçlanmaktadır. Bu da girdi maliyetlerini en aza indirirken üretim çıktısını en üst düzeye çıkararak artan karlılığa yol açmaktadır (Mialon, et al., 2013). Öte yandan, yeni barınak sistemlerine geçiş veya besleme uygulamalarının ayarlanması gibi işletmenin etkinliği üzerinde kısa vadeli etkilere sahiptir.

Etkili hayvan refahı uygulamaları belirli risklerin azaltılmasına yardımcı olmaktadır. İşletmeler uygun barınma, sanitasyon ve biyogüvenlik protokolleri sağlayarak salgın hastalık ve nihai ürünlerin tadını, dokusunu ve genel kalitesini artırabilen stres riskini azaltabilir, bu da daha düşük veterinerlik maliyetleri, azalan ilaç kullanımı ve hastalık veya ölüm nedeniyle üretim kayıplarını azaltmaktadır (Honkavaara, 1989, Esslemont, 1990). Ayrıca sağlıklı gıdaya ulaşma konusunda tüketiciler giderek daha fazla endişe duymaktadır. Hayvan refahı endişelerinin dikkate alınmaması, itibar zedelenmesine, tüketici güveninin azalmasına ve potansiyel olarak pazardan dışlanmaya neden olmaktadır. Refah standartlarını karşılamak, bir işletmenin ürünlerini pazarda farklılaştırmakta, bilinçli ve daha yüksek fiyatları ödemeye razı tüketicileri çekmektedir (Bennett, 1996). McInerney'in 2004'te yaptığı çalışmaya göre tüketicilerin hayvan refahı standartları yüksek koşullarda üretilen ürünlere ödeme istekliliğindeki artış, refahın piyasadaki önemli etkileri arasındadır. İyi hayvan refahı standartlarında üretilen ürünlere dünyanın farklı yerlerindeki tüketiciler yüksek fiyatları ödeme eğilimindedir (AAA, 2004; Makdisi et al., 2011; Spooner, 2014; Lama et al, 2017). Turan 2018'de Bursa iline bağlı üç merkez ilçe olan Nilüfer, Osmangazi ve Yıldırım'da 500 kişiyle yaptığı çalışmada, tüketicilerin büyükbaş ve kanatlı hayvan yetiştiriciliğinde hayvan refahını arttırmaya ödeme isteklilikleri ölçmüş, kanatlıdaki miktarın çok düşük, besideki miktarın ise ölçülemeyecek kadar düşük olduğunu ifade etmiştir.

İşletmeler bağlı buldukları kurum, kuruluşlar veya sertifikasyon programları tarafından uygulanan hayvan refahı düzenlemelerine ve standartlarına uymalıdır. Bu gereksinimlerin

karşılanmaması cezalara, yasal ihtilaflara veya pazar ve teşvik erişiminin kaybedilmesine neden olmaktadır.

İşletmeler, hayvanların refahına öncelik vererek, işletme için sosyal ağlarını artırmakta, paydaşlarla olumlu ilişkiler kurmakta, piyasa dalgalanmalarına, tüketici taleplerine ve düzenleyici değişikliklere karşı dayanıklılıklarını artırmakta, işletmenin itibarına ve finansal istikrarına zarar verebilecek olumsuz çevresel etki riskini azaltmaktadır. Dolayısıyla hayvan refahı uygulamaları işletmenin uzun vadeli sürdürülebilirliğine katkıda bulunmaktadır.

Hayvan refahı önlemlerinin ekonomik etkisinin belirli bağlama, türlere ve işletmecilik sistemine bağlı olarak değişebileceğini vurgulamak önemlidir. Bazı iyileştirmeler anında maliyet tasarrufu veya artan üretkenlikle sonuçlanırken, diğerleri ekonomik faydalarını gerçekleştirmek için daha uzun vadeli bir bakış açısı gerektirmektedir.

Çizelge 1. Hayvan refahı temel bileşenlerini sağlamanın işletmeye ekonomik etkileri

Hayvan refahı temel bileşenleri	Hayvan refahı temel bileşen örneği	İşletmeye negatif etkisi	İşletmeye pozitif etkisi
Fiziksel sağlık ve rahatlık	Yeterli beslenme, temiz su, uygun barınak, uygun veteriner bakımı sağlamak	İlk yatırım maliyeti ve işletme masraflarında artış	Verim, kalite ve tüketici talebi artışı, veteriner masraflarında ve ölüm oranlarında azalış
Acı ve ızdıraptan uzak olma	Fiziksel zarar veya psikolojik sıkıntı veren uygulamalardan kaçınmak	-	Verim, kalite ve tüketici talebi artışı, veteriner masraflarında ve ölüm oranlarında azalış
Doğal davranışları ifade edebilme	Doğuştan gelen davranışlarını ifade etmelerine izin vermek	-	Verim, kalite ve tüketici talebi artışı
Korku ve stresten uzak olma	Korkutucu veya caydırıcı uyaranlara maruz kalmalarını azaltmak	-	Verim, kalite ve tüketici talebi artışı
Sosyal refah	Türdeşlerle veya uygun arkadaşlıklarla etkileşimler	-	Verim, kalite ve tüketici talebi artışı
Hareket özgürlüğü	Hareket etmeleri ve egzersiz yapmaları için yeterli alan sağlamak	İlk yatırım maliyeti ve işletme masraflarında artış	Verim, kalite ve tüketici talebi artışı
Taşıma ve yönetim uygulamaları	Stresi en aza indirecek ve gereksiz acı çekmeyi önleyecek şekilde yükleme ve taşımayı sağlamak	İlk yatırım maliyeti ve işletme masraflarında artış	Verim, kalite ve tüketici talebi artışı, ölüm oranlarında ve veteriner masraflarında azalış
Etik hususlar	Hayvanların duyguları, acıyı ve ızdırabı deneyimleyebilen duyarlı varlıklar olduğu kabul etmek	-	Para cezaları, lisans veya sertifikaların kaybindan kaçış, Uzun vadeli sürdürülebilirlik

SONUÇ

Hayvan refahını amaç edinen işletmeler ile ekonomik esaslara dayalı çalışma amaçları bazen çelişkilere yol açabilmektedir. İşletmeler genellikle ekonomik olarak ayakta kalabilmek için karlarını en üst düzeye çıkarmayı ve maliyetleri en aza indirmeyi amaçlamaktadır. Buna karşılık, hayvan refahı daha iyi barınak, sağlık ve yönetim uygulamaları için ek yatırımlar gerektirmekte ve bu durum işletme maliyetlerini artırmaktadır. Ayrıca ekonomik ilkeler genellikle kısa vadeli kazanımlara ve verimliliğe öncelik vermektedir. Bu da uzun vadeli yatırımlar ve zaman içinde hayvanların refahını iyileştirmek için kademeli değişiklikler gerektirebilen hayvan refahı ile çelişmektedir. Ekonomik ilkeler işletmeleri maliyet düşürücü önlemler almaya zorlamaktadır. Bu durumda işletmeler potansiyel olarak hayvan refahı standartlarından ödün verebilir. Bu kapsamda hayvan refahı uygulamalarına destekleme veya teşvik projeleri kapsamında yatırım desteklemeleri işletmeleri cesaretlendirecektir.

İşletmelerin, hayvan refahı ile ekonomik esaslara dayalı çalışma amaçları bazen de paralellik göstermektedir. İyi hayvan refahı uygulamalarının sağlanması, işletmeler için olumsuz ekonomik sonuçlara yol açabilecek hastalık salgınları, ürünlerin geri çağırılması ve itibarın zarar görmesi riskini azaltmaktadır. Tüketiciler satın alma kararlarında hayvan sağlığına giderek daha fazla öncelik

verdiğinden, işletmeler bu talepleri karşılamanın finansal faydalarından yararlanabilir. Ancak düşük gelirli tüketicilerin çoğunlukta olduğu bir ekonomide artan fiyatlara rağmen satışların maliyetleri karşılayabileceği varsayımı her zaman geçerli olmayabilir. Bu nedenle Türkiye’de ulusal tüketici profilini yansıtan, her hayvansal üretim çeşidine ait hayvanların refahını artırmaya tüketicilerin, ödeme istekliliği konusunda diğer ülkelerin tüketicilerinin tercihlerini kıyaslamaya imkân veren araştırmalar artırılmalıdır. Bu soruların cevaplanması kolay olmasa da sonuçlar beklentiler karşısında gerçek durumu yansıtmada yararlı olacaktır.

Hayvan refahı ve ekonomik ilkelere bazen çatışan çıkarlarını dengelemek işletmeler için karmaşık olabilir. Ancak hayvan refahı ile ekonomik hedefler arasında doğru dengeyi kurmak, sorumlu ve sürdürülebilir tarımsal faaliyetler için esastır. Hayvan refahı, hayvan sağlığını ve performansını optimize etmeyi amaçlarken, işletmeler çıktıyı ve karlılığı en üst düzeye çıkarmaya çalışmaktadır. Motivasyonları farklı olsa da hem hayvan refahı savunucuları hem de işletmeler verimli ve etkin işletme faaliyetini kabul etmektedir. Ayrıca işletmeler hayvan refahı girişimleri amacıyla hem inovatif hem de sürekli iyileştirme içerisinde olacaktır. Yeni teknolojiler, araştırma ve yönetim uygulamaları hem işletmenin ekonomik performansını hem de hayvanların refahını artıracaktır.

Hem hayvan refahı hem de ekonomik ilkelere odaklanan işletmeler, uzun vadeli sürdürülebilirliğin önemini farkındadır. Hayvanların refahını sağlamak ve istikrarlı bir tarımsal faaliyeti sürdürmek, bir işletmenin başarısı ve uzun ömürlülüğüne aynı anda katkıda bulunacaktır.

Çıkar Çatışması

İlgili yazarın verilerin yorumunu etkileyebilecek herhangi bir olası çıkar çatışması bulunmamaktadır. Çıkar çatışması yaratabilecek herhangi bir finansal destek veya ilişkinin yoktur.

KAYNAKLAR

- Animal Agriculture Alliance (A.A.A.). (2004). Consumers Attitudes About Animal Welfare: 2004 National Public Opinion Survey.
- Bartussek, H. (2001). An historical account for the development of the Animal Needs Index ANI-35L as part of the attempt to promote and regulate farm animal welfare in Austria: An example of the interaction between animal welfare science and society. *Acta Agriculturae Scandinavica, Section A – Animal Science*, 30: 34–41.
- Bennett, R.M., Christiansen, K., Clifton-Hadley, R.S. (1999). Estimating the costs associated with endemic diseases of dairy cattle. *Journal of Dairy Research*, 66, 455-459.
- Bennett, R. M. (1996). People's Willingness to Pay for Farm Animal Welfare. *Animal Welfare*, 5 (1), 3-11.
- Duncan, I.J.H. (2005). Science-based assessment of animal welfare: farm animals. *Rev Sci Tech*, 24 (2), 483-492.
- EFSA, (2012a). *Scientific opinion on the welfare of cattle kept for beef production and the welfare in intensive calf farming systems*, EFSA J, 10 (5): 2669.
- EFSA, (2012b). *Statement on the use of animal-based measures to assess the welfare of animals*, EFSA J, 10, 2767. DOI: 10.2903/j.efsa.2012.2767.
- Enting, H., Kooij, D., Dijkhuizen, A.A., Huirne, R.B.M., Noordhuizen Stassen, E.N. (1997). Economic losses due to clinical lameness in dairy cattle. *Livestock Production Science*, 49, 259-267.
- Esslemont, R.J. (1990). The cost of lameness in dairy herds. Update in cattle lameness. *Proc. 6th Int. Symp. On Diseases of the Ruminant Digest, Liverpool*, 237-251.
- Grandin, T. (2000). Management and economic factors of handling and transport. In: *Grandin, T.(ed.) Livestock Handling and Transport, 2nd edn.* CAB International, Wallingford, UK,pp. 1–14.

- Honkavaara, M. (1989). Effect of porcine stress on the development of PSE meat, its characteristics and influence on the economics of meat products manufacture. *Dissertation University of Turku, Finland*.
- Kossaibati, M.A., Esslemont, R.J. (1997). The costs of production diseases in dairy herds in England. *Veterinary Journal*, 154, 41-51.
- Lama, G.C.M., Estevez-Moreno, L.X., Sepulveda, W.S., Estradachavero, M.C., Rayas-Amor, A.A., Villarroel, M. And Maria, G.A. (2017). Mexican Consumers' Perceptions and Attitudes Towards Farm Animal Welfare and Willingness to Pay for Welfare Friendly Meat Products, *Meat Science*, 125:106–113.
- Makdisi, F., Marggraf, R. (2011). Consumer Willingness to Pay for Farm Animal Welfare in Germany- The Case of Broiler, Department of Agricultural Economics and Rural Development, University of Göttingen, Platz der Göttinger Sieben, Göttingen, Germany.
- McInerney J.P. (2004). Animal welfare, economics and policy. Report to Defra.Retrieved from:<http://archive.defra.gov.uk/evidence/economics/foodfarm/reports/documents/animalwelfare.pdf>
- Mialon, M. M., Lherm, M., Micol, D., Doreau, M., Martin, C. (2013). Improving animal welfare and economic sustainability in bull fattening systems in France: A comparison of three different feeding programmes. In *Harinder P. S. Makkar (Ed.)*, Enhancing animal welfare and farmer income through strategic animal feeding — Some case studies. FAO Animal Production and Health Paper No. 175. Rome, Italy.
- OIE, (2008). Terrestrial Animal Health Code, Article 7.1.1, Introduction to the recommendations for animal welfare, *World Organization for Animal Health (OIE)*, Paris, France. http://web.oie.int/eng/normes/mcode/en_chapitre_1.7.1.pdf. (Erişim tarihi: 03.02.2022).
- Savaş, T., Yurtman, İ. Y., Tölu, C. (2009). Hayvan Hakları ve Hayvan Refahı: Felsefi Bakış - Nesnel Arayışlar. *Hayvansal Üretim*, 50(1):54-61.
- Seo, T., Date, K., Daigo, T., Kashiwamura, F. Sato, S. (2007). Welfare Assessment on Japanese Dairy Farms Using the Animal Needs Index, *Universities Federation for Animal Welfare*, 16: 221-223, UK.
- Spooner, J.M., Schuppli, C.A. And Fraser, D. (2014). Attitudes of Canadian Citizens toward Farm Animal Welfare: A Qualitative Study, *Livestock Science*, 163:150–158.
- Tarım ve Orman Bakanlığı, 2017. <https://www.tarimorman.gov.tr/SGB/Belgeler/2013-2017/GTHB%202018-2022%20STRATEJI%CC%87K%20PLAN.PDF> (Erişim tarihi: 18.04.2023)
- Turan, Ö. (2018). Büyükbaş ve Kanatlı Hayvan Yetiştiriciliğinde Olası Hayvan Refahı Uygulamalarına Yönelik Tüketici Tercihlerinin Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma, Bursa Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi.
- Ünal, N. (2011). Avrupa Birliği ve Türkiye’de yetiştiricilikte hayvan refahıyla ilgili yasal düzenlemeler. *Anadolu Üniversitesi Yayını*, No:2332, Web-Ofset Tesisleri, Eskişehir, s. 159.
- WQ, 2009. Welfare Quality Assessment Protocols (for Cattle, Calf, Poultry and Pig). *Welfare Quality Consortium*: Lelystad, the Netherlands.